

Asia: VN/6094/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain muuttamisesta (uhka-arvio)

Lausunnonantajan lausunto

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusoikeudesta.

-

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusvelvollisuudesta.

Esityksessä ehdotetaan, että sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunantajille säädetään velvollisuus luovuttaa salassapitovelvollisuuden estämättä poliisille laissa määritellyissä tilanteissa henkeen tai terveyteen kohdistuvaa vakavaa väkivallan uhkaa koskevat välttämättömät tiedot.

Esityksen tavoitetta parantaa viranomaisten edellytyksiä ehkäistä vakavaa väkivaltaa ja suojella henkeä ja terveyttä on pidettävä erittäin tärkeänä ja kannatettavana. Tasa-arvovaltuutettu pitää myönteisenä, että esityksessä on tunnistettu sen kytkökset keskeisiin perus- ja ihmisoikeuksiin sekä kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin. Näistä voi nostaa esiin erityisesti Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi (Istanbulin sopimus).

Esitys koskettaa erityisesti naisia sekä väkivallan uhreina että sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöinä. Vakava parisuhde- ja lähisuhdeväkivalta kohdistuu Suomessa suhteellisesti useammin naisiin. Naiset ovat huomattavasti suuremmassa riskissä joutua kumppaninsa surmaamiksi. Ennen vakavimpia tekoja väkivalta on usein jatkunut pitkään sekä eskaloitunut asteittain. Oikeuskanslerin esiin nostamalla tavalla viranomaisen varhaisella puuttumisella voi olla ratkaiseva merkitys erityisesti lähisuhdeväkivallassa (OKV/854/2026).

Naiset kohtaavat myös työssään väkivaltaa tai uhkailua yleisemmin kuin miehet. Erityisesti terveys- ja sosiaalipalveluilla on kohonnut riski kohdata väkivaltaa tai sen uhkaa asiakkaiden tai potilaiden taholta.

Asiakastietolain 62 §:ään ja uuteen 62 a §:ään ehdotettu oma-aloitteinen tiedonluovutusvelvollisuus kytkeytyy perustuslain 7 §:ssä turvattuun oikeuteen elämään ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Sääntely vahvistaa erityisesti naisten suojaa vakavaa väkivaltaa vastaan ja edistää myös perustuslain

22 §:ssä säädettyä julkisen vallan velvollisuutta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen, samoin kuin Istanbulin sopimuksen 4 ja 20 artiklojen velvoitteita.

Samanaikaisesti on tärkeää arvioida sääntelyn mahdollisia ei-toivottuja sukupuolivaikutuksia, sillä ilmoitusvelvollisuus voi heikentää luottamusta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. Naiset hakeutuvat miehiä useammin sosiaali- ja terveyspalveluihin esimerkiksi mielenterveyden tuen, perhetilanteiden ja parisuhdeongelmien vuoksi. Lähisuhdeväkivaltaan liittyy usein pelkoa viranomaistoimenpiteiden seurauksista, kuten väkivallan pahenemisesta tai perhesuhteiden kriisiytymisestä. Mikäli ilmoitusvelvollisuus koetaan vaikeasti ennakoitavaksi, voi olla riski, että erityisesti naiset jättävät hakematta apua tai kertomatta tilanteestaan. Tällä voi olla vaikutuksia väkivallan ennaltaehkäisyyn ja mahdollisuuksiin saada ajoissa apua ja tukea.

Riskit voivat korostua erityisesti moniperusteisesti haavoittuvassa asemassa olevien naisten kohdalla, kuten maahanmuuttajataustaisten naisten tai niiden, joilla on samanaikaisesti mielenterveyteen, taloudelliseen tilanteeseen tai perhesuhteisiin liittyviä haasteita.

Ilmoitusvelvollisuuden toimeenpano, siihen liittyvä vastuu ja mahdolliset ristiriitatilanteet kohdistuvat käytännössä suurelta osin naisvaltaiseen sosiaali- ja terveydenhuoltoalan henkilöstöön. Ilmoitusvelvollisuus voi lisätä työntekijöihin liittyviä uhka- ja väkivaltatilanteita. Riittämätön tai vajavainen koulutus tai ohjeistus voivat puolestaan lisätä henkilöstön kuormitusta.

Tasa-arvon ja työntekijöiden oikeusturvan kannalta on keskeistä, että ilmoitusvelvollisuuden soveltamista koskevat kriteerit ovat selkeitä ja ennakoitavia, jotta merkittävä perusoikeuspunninta ei jää yksin yksittäisen työntekijän vastuulle.

Tasa-arvovaltuutettu suosittaa, että esitykseen sisällytetään kattava sukupuolivaikutusten arviointi. Arvioinnissa tulisi tarkastella esityksen myönteisten vaikutusten ohella siihen liittyviä riskejä, erityisesti hoitosuhteen luottamuksellisuuden heikentymisen ja avun hakemisen kynnyksen kasvun liittyvien riskien osalta. Lisäksi arvioinnissa tulisi huomioida ilmoitusvelvollisuuden vaikutukset sosiaali- ja terveydenhuollon naisvaltaiseen henkilöstöön, mukaan lukien työn kuormittavuus, vastuut, mahdolliset uhka- ja väkivaltatilanteet sekä koulutuksen ja ohjeistuksen riittävyys. Samalla esityksessä olisi hyvä tuoda esiin käytännön soveltamista ohjaavat kriteerit, joilla voidaan ennaltaehkäistä mahdollisia kielteisiä tasa-arvoaikutuksia ja tukea sääntelyn yhdenmukaista soveltamista erilaisissa toimintaympäristöissä.

Kommentit poliisin pyynnöstä tapahtuvasta tiedonluovutuksesta.

Poliisin pyynnöstä tapahtuva tiedonluovutus voi parantaa mahdollisuuksia puuttua vakaviin väkivallan uhkiin erityisesti tilanteissa, joissa poliisissa on tunnistettu tarve uhka-arvioon, mutta sosiaali- tai terveydenhuollolla ei ole ollut oma-aloitteisesti luovutettavaa tietoa. Tämä voi olla merkityksellistä myös naisiin kohdistuvan väkivallan ennaltaehkäisemisessä.

Tasa-arvovaltuutettu yhtyy kuitenkin oikeuskanslerin arvioon siitä, että sääntelyn tulee olla täsmällistä ja ennakoitavaa. Palvelunantajalle on jäätävä todellinen mahdollisuus arvioida luovutettavien tietojen välttämättömyyttä. Muutoin on riski, että tiedonluovutukset kohdistuvat erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita paljon käyttäviin, jo valmiiksi haavoittuvassa oleviin henkilöihin, kuten mielenterveys-, päihde- tai väkivaltatilanteisiin liittyvissä palveluissa asioiviin naisiin.

Eriyisen tärkeää on, ettei poliisin pyynnöstä tapahtuva tiedonluovutus muodostu tosiasiallisesti laajemmaksi tiedonsaantimekanismiksi kuin mitä sääntelyn tarkoituksena on. Asiakkaiden luottamus sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin ei saa vaarantua.

Kommentit oikeudesta ilmoittaa työntekijään kohdistuneesta epäilystä rikoksesta.

Ks. edellä kohta "Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusvelvollisuudesta".

Muut kommentit.

-

Spolander Mia
Tasa-arvovaltuutetun toimisto

Janas Pirkko
Tasa-arvovaltuutetun toimisto